

MALKAR TÜRKLERİ

MALKAR HALKININ TARİHİ

-I-

A. MOKAYEV
Çeviren : ADILHAN APPA

Malkar halkının tarihi, birçok halkın tarihinde olduğu gibi destan, efsane, hikaye ve halk şarkıları ile sıkı sıkıya bağlıdır. Çünkü Malkarlar, eskiden kendilerine ait bir yazı sistemine sahip olmadıkları için yüzyıllar boyunca yaşadıkları olayları hikayeler ve halk şarkıları yoluyla belleklere kaydetmişlerdir. Bu yüzden Malkarlar'ın eski tarihi folklor ürünlerinin yardımıyla ortaya konulabilmektedir. Fakat, Maksim Gorki'nin dediği gibi, milletlerin folklor ürünleri ile onların gerçek tarihi arasında çok yakın bir bağlantı vardır. Malkarlar'ın yaşadığı olaylar destan ve hikayelere aynen ve gerçekçi bir şekilde değil de, çoğu kez değişerek ve bazen de abartılı bir şekilde geçtiği için, sadece folklor

ürünlerini esas almak tabii ki yanıltıcı olacaktır. Bu yüzden arkeolojik kazılarda bulunan ev eşyaları, silahlar, mezar taşları, elbiseler ve bunun gibi eşyaların Malkarlar'ın eski tarihinin açıklanması bakımından büyük önemi vardır.

Malkarlar'ın eski tarihi hakkında bazı önemli noktaları, bazı seyahatlerin eski dönemlerde Malkarlar hakkında yazmış oldukları izlenimlerden öğrenebilmekteyiz. Kuzey Kafkasya'yı işgal eden kavimler ve özellikle Çarlık Rusyası tarafından Kuzey Kafkasya hakkında toplanan materyallerin saklandığı arşivler, Malkarlar'ın XIX-XX. yüzyıl tarihini ortaya koymamızda büyük katkı sağlamaktadırlar.

Malkarlar yaşadıkları coğrafya yönüyle diğer Kuzey Kafkasyalı kavimlerden bazı farklılıklar gösterdikleri için, Malkarlar'ın eski tarihine ait bilgiler ne yazık ki mevcut değildir. Malkarlar'ın etnik kökeni, tarihi ve kültürü çok iyi araştırılmadığı ve konuyla ilgilenen bilim adamlarının ortaya sürdükleri görüşler çoğu kez birbirleriyle bağdaşmadığı için tarih yazılması oldukça zorlaşmaktadır.

Bazı bilim adamları, Malkarlar'ın çok eski tarihlerden beri Kuzey Kafkasya'da yaşadıklarını kabul etmeyerek, Kuzey Kafkasya bölgesine Orta Asya, İdil Irmağı civarı, Kırım ve Türkiye'den (Anadolu)

yakın tarihlerde geldiklerini ileri sürmektedirler. Bazı bilim adamları da, muhtelif dönemlerde Kuzey Kafkasya'yı istila eden kavimlerin bakiyelerinin bugünkü Malkarlar olduğunu ileri sürmektedirler.

Malkarlar'ın etnik kökeni hakkındaki doğru görüş, 1959 yılında Kabartay-Malkar Bilim ve Araştırma Enstitüsü'nün düzenlediği bilim sempozyumunda ortaya konulmuştur. Bu sempozyuma, Moskova'dan, Leningrad'dan, Dağıstan'dan ve Gürcistan'dan bilim adamları katılmışlar ve şu sonuca varmışlardır. "Malkarların etnik oluşumu çok uzun bir zaman sürecinde tamamlanmıştır. Tarih boyunca Kuzey Kafkasya'da yaşamış olan birçok kavmin Malkarlar'ın etnik oluşumunda payı vardır."

Yıllardır tartışılan Malkarlar'ın etnik oluşumu konusunda ortaya konulan bu görüşün doğru olduğu söylenebilir. Kafkasya tarihi ve kültürü hakkında çalışmalarını tanıyan meşhur bilim adamı E.P. Alekseyeva bu konuda şunları söylüyor: "Karaçay-Malkar halkının etnik oluşumu, XIII. yüzyıl sonları ile XIV. yüzyıl başlarında, bugünkü Kabartay-Malkar ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyetleri'nin dağlık bölgeleri ile bugünkü Karaçaylar ile Malkarlar'ın yaşadığı topraklarda tamamlanmıştır. Karaçay-Malkar halkının etnik oluşumunda (Kuban kültürünü oluşturan kavimin torunları) Kuzey Kafkasya'nın yerli kavimlerinin, Alanlar'ın, Bulgar ve Kıpçak Türkleri'nin pay sahibi olduğu ortaya çıkmaktadır. Malkarlar'ın etnik oluşum süreci XIII-XIV. Yüzyıllar arasında tamamlanmıştır." E.P. Alekseyeva'nın görüşlerinden Malkarlıların Kuzey Kafkasya'nın kadim kavimlerinden biri olduğu sonucu çıkmaktadır.

Biz, Malkar halkının etnik oluşu-

Kuban Nehri üzerinde bir çağlayan (Karaçay)

Malkarlıların Kafkasya'ya yerleşmesinde önemli rol oynayan Altınordu Devletinin o tarihteki sınırları

munun nasıl meydana geldiği konusundaki kendi görüşümüzü bazı tarihi gerçeklere dayanarak ortaya koymaya çalışacağız. Bilindiği üzere, XIV. yüzyılda Altın Orda Devleti, "Kök Orda" ve "Ak-Orda" şeklinde bölünmüştü. İtil (Volga) Irmağı civarı ve onun batı tarafındaki topraklar ve Kırım ile Kuzey Kafkasya bölgeleri Kök Orda Devleti'nin hakimiyetinde bulunuyordu. Arap seyyah El-Ömer'in söylediğine göre, Moğollar'ın hakimiyetinde bulunan kavimler arasında en kalabalık ve en güçlü olanı "Kıpçaklar" idi. Kıpçaklar'ın sahip olduğu topraklar oldukça geniştir. Daha sonra Tatar-Moğollar bu toprakları istila ederek Kıpçakları hakimiyeti altına aldılar. Ancak Moğollar'ın nüfusu Kıpçaklar'a oranla daha az olduğundan Moğollar zamanla Kıpçaklar ile karışıp kendi dillerini kaybederek tamamen Kıpçaklaştılar.

XIV. yüzyılda Kök Orda Devleti'nin başında Toktamış Han bulunuyordu. Kalka ırmağı civarında

Mamay Han'ın ordusunu da yendikten sonra, Toktamış Han'ın hakimiyet alanı oldukça genişlemişti. XIV. Yüzyıl sonlarında, bugünkü İran ve Azerbaycan toprakları üzerinde hak iddia eden Emir Timur ile Toktamış Han arasında büyük savaş cereyan etmiştir. 15 Nisan 1395 yılında, Terek ırmağı civarında, batı yönünden gelen Toktamış Han'ın ordusu ile doğu yönünden Derbent üzerinden gelen Emir Timur'un ordusu arasında geçen savaşın bizim konumuzla çok yakın ilgisi vardır.

Toktamış Han'ın ordusunda Tatarlar (Moğollar), Kıpçaklar, Ruslar, Bulgarlar, Mokşalar, Başkurtlar, Alanlar, Çerkesler ve Kırım-lılar yer alıyordu. Emir Timur'un ordusu da oldukça kalabalıktı. Ali Yezidi'nin söylediğine göre Emir Timur'un ordusunun sol kanadı Mingitav'ın (Elbruz) çok yakınında, sağ kanadı ise Hazar Denizi kıyısında bulunuyordu. Bu ifadeler kısmen doğru olmakla birlikte, biraz abartılmıştır. Bana göre, Ali Yezidi yan-

lışlıkla Kazbek Dağı yerine Mingitav (Elburz) demmiştir. Doğrusu Kazbek Dağı olmalıdır.

İki büyük ordu arasında cereyan eden bu şiddetli savaşta Toktamış Han'ın ordusu mağlup olmuştur. Ali Yezidi'nin söylediğine göre, Toktamış Han mağlup olduktan sonra ordusuyla birlikte batı yönüne doğru kaçmaya çalışmışsa da bunu başaramamıştır. Toktamış Han'ın ordusuna bağlı bazı birlikler merkez karargahı ile olan bağlantılarını kaybetmişler ve on bin askerden müteşekkül olan askeri birlikler küçük gruplara bölünerek başlarındaki beyleriyle (komutanlarıyla) batıya doğru kaçmaya başlamışlardır. Bu kaçış sırasında Toktamış Han'ın paramparça olmuş ordusuna bağlı özellikle Bulgar ve Kıpçak kökenli askeri birlikler, Emir Timur'un ordusu tarafından tamamen yok edilme korkusuyla, Kuzey Kafkasya Dağları'nın arasında bulunan dar vadilerden birine sığınmış olabilirler. Bu askeri birliklerin sığınabilecekleri en yakın ve elverişli yer, Çerek vadisidir.

Emir Timur'un ordusu, Toktamış Han'ın kaçmakta olan askeri birliklerinin büyük bir kısmını ortadan kaldırırken, Çerek ırmağı civarındaki dar vadilere sığınarak kendilerini kurtarmayı başaran Bulgar ve Kıpçak kökenli askerî birlikler ise, öteden beri buralarda yaşamakta olan bazı yerli kavimlerle karışarak, yeni bir kavimin, yani Malkarlar'ın etnik oluşumunu başlatmışlardır.

Bizim bu görüşümüz, Malkarlar'ın etnik oluşumunun nasıl meydana geldiği hakkında, V.İ. Abayev, T.H. Kumukov ve E.P. Alekseyeva'nın ortaya koydukları görüşler ile aynı yöndedir ve onlarla çelişmemektedir. Öte yandan, ortaya koyduğumuz bu görüşü destekler mahiyette bazı yeni görüşler ileri sürülebilir. Sözgelimi, daha önceden Çerek Vadisi'nde yaşamakta olan bazı

Kuzey Kafkasyalı yerli kavimlerin, **Kıpçak** (ve **Bulgar**) dilini bu şekilde öğrenmiş olmaları mantık olarak akla yatkındır. Yoksa onların daha önceden **Türk** dilleriyle bir bağlantıları olmamıştır. Öte yandan, **Anadolu** ve **Kırım Türkleri** defalarca **Kafkasya**'ya gelmişlerdir. Fakat onların, **Malkarlar**'ın yaşadığı dar vadileri hiçbir zaman ziyaret etmedikleri tarihte sabittir. **Malkar** vadilerinde yaşayanlar da, dar vadilerden dışarıya çıkıp, başka kavimlerle pek fazla ilişki içerisinde olmamışlardır.

Malkarlar'ın bugünkü dili ile tarihte anlatılan Kıpçakların dilinin tamamen aynı olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü, **Malkar** dili, temeli **Kıpçak** ve **Bulgar** dilleri olmakla birlikte, komşu Kafkas kavimlerinin dillerinden etkilenmiştir. **Moğollar**'ın kendi dillerini kaybederek "**Altın Orda Devleti**" adıyla hakimiyet altına aldıkları **Kıpçaklar**'ın dillerini alması gibi; **Emir Timur**'un ordusundan kaçarak **Çerek** vadisine sığınan **Toktamış Han**'ın **Kıpçak** kökenli askeri birlikleri de, eğer var ise, buradaki yerli halkla karışarak onların eriyerek Kıpçaklaşmalarına neden olmuşlardır.

Malkarlar'da "**sabancı**" (çiftçi, renbler) ve "**ortakçı**" (kiracı, ortakçı) gibi terimler bugün bile yaşamaktadır. Bunun gibi terimler ve **Malkarlılar**'ın eski toplumsal yapısı, XIII-XIV. yüzyıllarda **Kök Orda Devleti**'nden miras kalmıştır.

Eskiden **Malkar** kadınlarının giydiği güzel başlıklara "**boka**" deniliyordu. Bu başlık aynı adla **Kök Orda Devleti**'ndeki kadınlar tarafından da kullanılıyordu.

Malkarlar'ın eski sözlü halk edebiyatında görülen bazı insan adları, **Malkar** ve diğer **Kuzey Kafkasyalı** kavimler orijinli değildir. Sözelimi **Şırdan**, **Açemez**, **Barak**, **Batıraz**, **Satanay**, **Debet**, **Gezoh** ve bunun gibi adlar **Kuzey Kafkasya**

kültürüne dışarıdan gelmişlerdir. Bu adlar **Orta Asya** (**Ak Orda Devleti**) kökenli olup, **Kök Orda Devleti**'ne sonra da **Malkarlara** geçmiştir. Yine, **Kuzey Kafkasya Nart** destanlarında "**Han**"lar çokça anlatılır. Halbuki, **Kafkasya**'da hiçbir zaman "**Han**" olmamıştır. Bütün bu örnekler de bizim ileri sürdüğümüz görüşü desteklemektedir.

Malkarlar'ın etnik oluşumunun meydana gelmesinde, **Altın Orda Devleti**'nden gelen **Kıpçaklar**'ın en önemli unsur olduğunu, **Malkar** ülkesinin adı da desteklemektedir. Bilindiği gibi **Malkar** adı önceleri, bugünkü **Çerek Vadisi**'nde yaşayan halkın kavim adı olarak değil, yer veya ülke adı olarak kullanılıyordu.

Malkarlar'ın tarihini araştıran bilim adamlarına göre, **Malkarlar**'ın etnik oluşumu ilk önce **Çerek**, yani **Malkar** vadisinde gerçekleşmiştir. Zamanla nüfusun çoğalması ve burada sosyal tabakalaşmaların ortaya çıkmasıyla, **Malkar** (**Çerek**) vadisinde yaşayanların bir kısmı buradan çıkarak **Holam**, **Bızıngı**, **Çegem**, **Baksan** vadilerine ve **Balık Irmağı** civarına yerleşmişler. Buralarda yeni köyler kurmuşlar ve kendilerine de kavim adı olarak **Holamlılar**, **Bızıngıllılar**, **Bızıngıllılar**, **Çegemliler**, **Baksanlılar** gibi yer-

leştikleri vadilerin adlarını vermişlerdir.

"**Malkar**" adı tarihte ilk kez 1629 yılında bir Rus belgesinde geçmektedir. "**Çegem**" adını ise XVIII. yüzyıla ait bir belgede görüyoruz. 1743 tarihli bir belgede, **Çegemliler**, **Bızıngıllılar** ve **Holamlıların** nerelerde yaşadığı yazılmaktadır. "**Orusbiy**" adlı sülalenin **Bızıngı** vadisinden **Baksan** vadisine göç etmesi XVIII. yüzyılın 60-80'inci yıllarına tesadüf etmektedir.

1867 tarihli bir belgede anlatıldığına göre, **Baksan** (**Orusbiy**) vadisinde yaşayanların yüzde 23'ünü **Bızıngı** vadisinden gelen **Malkarlı**, **Ahköbek**, **Gaçi** sülaleleri; yüzde 21'ini **Karaçay**'dan gelen **Açabay**, **Bayramkul**, **Tebu**, **Özden**, **Zalihan** sülaleleri; yüzde 12'sini **Çegem** vadisi'nden gelen **Curhtubay**, **Bala** sülaleleri; yüzde 9'unu **Malkar** (**Çerek**) vadisinden gelen **Hapa** sülalesi; yüzde 3'ünü **Holam** vadisinden gelen **Alçagır**, **Gama** sülaleleri oluşturuyordu. **Baksan** vadisi halkının bir kısmı da **Gürcü-Svan** ülkesinden (**Otar** sülalesi), **Çerkes** ülkesinden (**Çerkes** sülalesi), **Çeçen** ve **Dağıstan** ülkelerinden gelip yerleşmişlerdir. N. G. Volkova'nın kısa bir zaman önce yayınlanan çalışmasında bu konuyla ilgili olarak ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

D e v a m ı

Malkar Erkek Milli Kıyafeti

gelecek sayımızda...

MALKAR HALKININ TARİHİ -II-

A. MOKAYEV
Çeviren : ADILHAN APPA

Malkarlar'ın kökeni hakkında sağlıklı bir sonuca varmamız için "Malkar" sözünün açıklanmasında fayda vardır. Malkar sözü "mal" ve "kar" şeklinde iki sözden oluşmuştur. Bu iki söz birleştirilerek okunduğu zaman ortaya "mal (hayvan) için gerekli olan kar" şeklinde bir anlam çıkmaktadır. Fakat bu açıklamanın oldukça anlamsız olduğu ortadadır.

Bilim adamları, Altın Orda Devleti dönemi Türk kavimlerinde "kar" sözünün "yer, şehir, mahalle, bölge" anlamına geldiğini ortaya koymuşlardır. Sözelimi, XIV. yüzyıl başlarında Altın Orda Devleti ikiye bölünerek, Kök Orda ile Ak Orda devletleri kurulduğu zaman, birincisinin (Kök Orda) adına "Boravun-kar" (Boranlı-Fırtınalı yer, Fırtınalar ülkesi), ikincisinin (Ak Orda) adına ise "Cavun-kar" (yağışlı yer, yağışlar ülkesi) deniliyordu.

Bize göre, "Boravun-kar" ve

"Cavun-kar" sözleri, "Cungarya, Bulgar, Kaşgar, Malkar" sözlerinde olduğu gibi, yer belirten "kar/gar" sözünün eklenmesiyle oluşmuştur. Eklenen sözlerinin kök sözleri ise bu "yer" lerin "niteliğini" belirtmektedir. Böylelikle "Malkar" sözünün anlamının da "mallı (hayvanlı, hayvanı bol) yer" veya "Malcıların (hayvancılık uğraşanların) yeri" olduğu ortaya çıkmaktadır.

Malkarlar'ın yaşadıkları yere "Malkar" adını veren halkın "kar" sözünü "yer, ülke" şeklinde anladıklarına ve onların Kıpçak kökenli olduklarına şüphe yoktur.

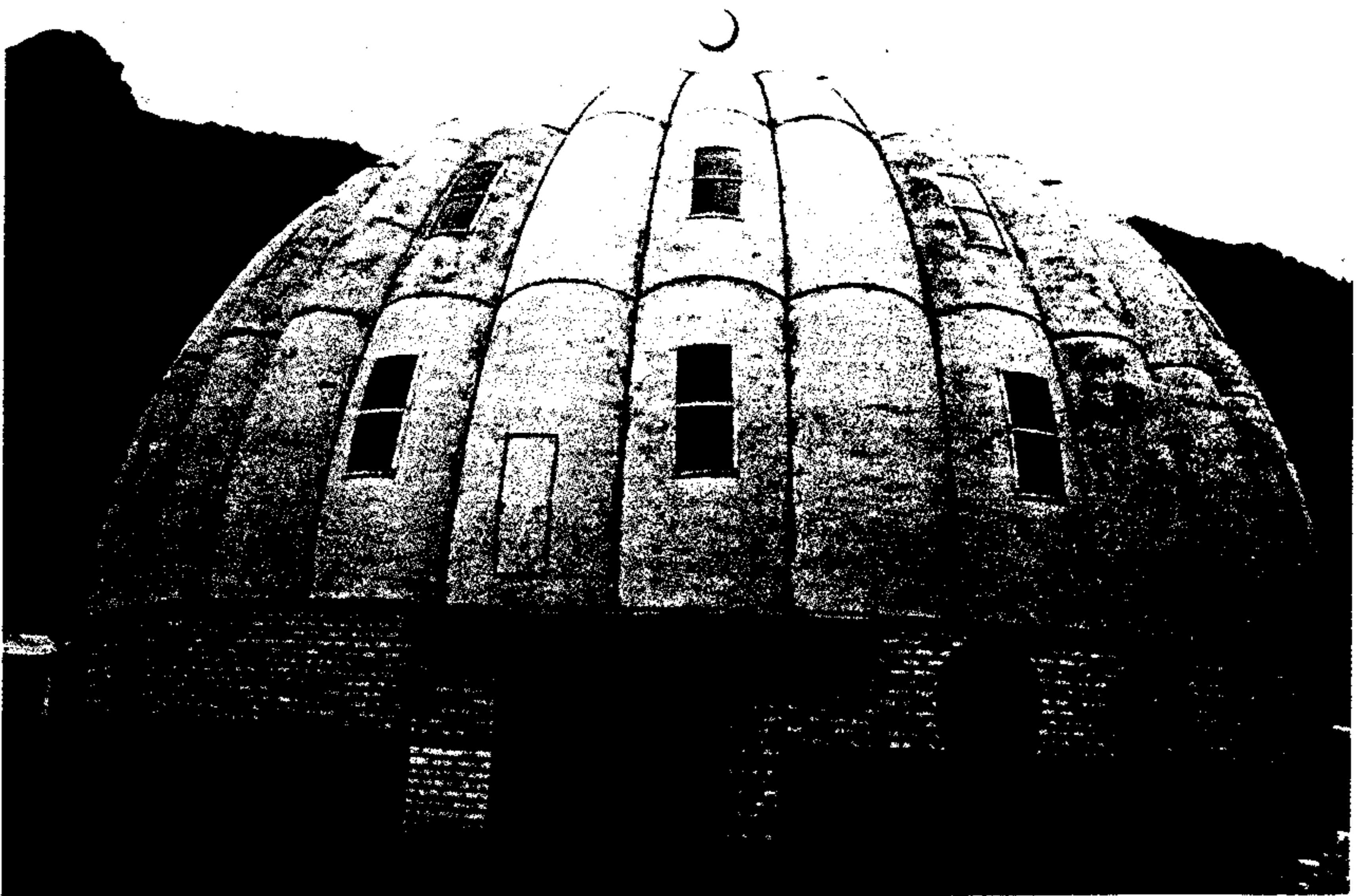
Kök Orda ve Ak Orda devletlerinin hakimiyet sınırları içerisinde yer alan bazı yer adlarında da "kar" sözüne tesadüf edilmektedir. Sözelimi, Aral Gölü'nün batı tarafındaki bir köyün adı "Çelkar"dır. Gurev'in batı-doğu tarafında bir köyün adı da "Koşkar"dır. Bu bölgelerde "Çelkar" adında bir göl ve köy de vardır. Son hecesi "kar" sözü olan yerlerin tümü Altın Orda Devleti'nin hakimiyeti sınırları içerisinde kalan yerlerdir.

"Karaçay" şeklindeki sözün ikinci hecesinde yer alan "a" sesinin sonradan eklendiği düşünülebilir. Mal-

kar'da "Malkar" adında bir sülale vardır. Karaçay'da ise "Karaçay" şeklinde değil de, "Karça" adında bir sülale vardır. Yukarıda ifade edildiği gibi, "kar" sözü "Karaçay" sözünde de yer almaktadır. Bu sözün doğrusunun "Karçay" olduğunu varsayarsak, bizim haklı olduğumuz anlaşılmaktadır. Çünkü, bugünkü şekliyle "Karaçay" sözüne baktığımızda ortaya "karaçay" (kara-ırmak) şeklinde bir anlam çıkmaktadır. Fakat Karaçay topraklarında "kara" ırmaklar yoktur. Öte yandan Kuban ırmağına dökülen çok sayıda irili ufaklı dereler vardır. Bana göre "Karaçay" sözünden "sulu-yer, sulak-yer" anlamı çıkarılmamalıdır.

Buna benzer örneklerin sayısını çoğaltmak mümkündür. Kök Orda Devleti halkı ve Malkarlar ile orta çağlarda yaşayan Kıpçaklar'ın dilleri, elbiseleri, sosyal örgütlenmeleri, gelenekleri, adetleri birbirlerine çok benzemektedir.

Sırası gelmişken burada, bugünkü Tatarlar'ın ve Başkurtlar'ın konuştukları dilin de Kıpçak dilinden kaynaklandığını belirtmeliyiz. Fakat milletlerin etnik oluşumunda dilin önemli bir rolü olmakla birlikte tek unsur

Bakımsızlıktan kullanılmaz halde bulunan Karaçay Cuma Camii

olmadığı da bilinmelidir. Sözgelimi İngiltere ile Avustralya devletlerinin halkları İngilizce dilini konuşmaktadırlar. Ancak bu iki devletin halkları farklı etnik oluşumlara sahiptirler. İngilizlerin etnik oluşumunun meydana gelmesinde Britler, İskoçlar, Keltler, Yutlar, Anglo-Saksonlar, Normanlar, eski Romalılar ve eski Fransızlar'ın payı vardır. Yine, İsviçre halkı da Fransız, Alman ve İtalyan dillerini konuşmaktadırlar. XI. yüzyıla kadar Farsça konuşan Azerbaycanlılar ise yüz yıl sonra Türkçe konuşmaya başlamışlardır. Fakat yine de, milleti millet yapan unsurlar arasında yer alan coğrafya, din ve maddi kültür gibi unsurlara oranla dil unsuru çok daha önemlidir.

Bugünkü konuştukları dilleri bakımından Malkarlar'ın etnik oluşumunun meydana gelmesinde birçok eski kavmin payı olduğuna şüphe yoktur. Fakat burada Malkarlar'ın etnik oluşumunda pay sahibi olan kavimleri kesin olarak söylemek zordur. Çünkü bu kavimlerin bir kısmının Malkarlar'ın etnik oluşumundaki yeri fark edilemeyebilir. Bir kısmı da Sümer, Fenike, İskit, Hazar gibi tarihten silinmiş olabilirler.

Bazı halkların etnik kökeni, o halkın destan ve hikayelerine dayanılarak yanlış ve hatalı olarak açıklanabilir. Sözgelimi, Kazan Tatarları kendilerinin Moğol Hanlarının soyundan geldiklerini söylerken, bilim adamları Kazan Tatarlarının fizyonomisini, dillerini ve kültürlerini inceleyerek, onların etnik oluşumunda en çok İtil Bulgarları'nın ve Kıpçaklar'ın etkili olduğunu ortaya koymuşlardır.

Biz konumuza yine Altın Orda Devleti ile bağlantılı olarak devam edelim. XIII. yüzyıl sonları ve XIV. yüzyıl başlarında Altın Orda Devleti'nin muhtelif şehirlerine dünyanın dört bir tarafından zanaatkarlar ve tüccarlar geliyorlardı. Bunların çoğu Harezmi, Buhara, Ürgenç ve bu-

günkü Mısır devletinin olduğu yerlerden, yani İslam dininin yaygın olduğu yerlerden geliyorlardı. Önceleri şaman ve pagan inançları ile Budizm inancının yaygın olduğu Altın Orda Devleti'nde, bu zanaatkarlar ve tüccarlar İslam dininin yaygınlaşmasında oldukça etkili olmuşlardır. Mısır'daki Memlüklü Sultanları da, Altın Orda Devleti Hanlarına elçiler göndererek, orada İslam dininin yayılması için uğraşıyorlardı. Sonuçta, Altın Orda Devleti'nde Budizm inancının yerini İslam dini almıştır. Hatta 50-70 yıl içerisinde, Berke Han ile Özbek Han dönemlerinde İslam dini Altın Orda Devleti'nin her tarafına yayılmış durumdaydı.

Altın Orda Devleti'nin hakim tabakası olan Moğollar, ordularıyla geniş bir coğrafyaya hakimiyet kurmuşlar fakat öte yandan dillerini ve dinlerini kaybederek Kıpçaklaşmış ve Müslümanlaşmışlardır. Bu durum Malkarlar için neden farklı olmuştur? Terek Irmağı civarında Emir Timur'un ordusuna mağlup olan Tohtamış Han'ın ordusundan kaçan ve Çerek vadisine sığınarak Malkarlar'ın etnik oluşumunu başlatan Kıpçak ve Bulgar kökenli askerler yüzyıllar boyunca şaman ve pagan inançlarını nasıl devam ettirmişlerdir?

Kök Orda Devleti'nde İslam dininin kabul edilişi ilk olarak devletin üst tabakasında yer alan soylular ve zenginler arasında gerçekleşmiştir. Hayvancılık işiyle meşgul olan ve sürekli olarak bir yerden başka bir yere göç eden Kıpçak ve Bulgar kabilelerinden oluşan halkı ise, İslam dininden habersiz olarak şaman-pagan inançlarını devam ettirerek yaşamışlardır. Aslında ortada şaşırılacak bir durum yoktur. Mî Milçik'in söylediğine göre, Hıristiyanlık inancı Ruslara çok erken tarihlerde gelmekle birlikte, XVI. yüzyıla kadar pagan inançlara sahip olan Slav kabilelerinin sayısı oldukça fazlaydı.

Karaçay-Malkarlar hiçbir zaman sadece hayvancılık işiyle meşgul olan ve sürekli olarak bir yerden bir başka yere göç eden, yani göçebe bir halk olmamışlardır. Fakat, Karaçay-Malkarlar'ın yiyecek-yemek kültürü ile İtil ırmağı civarında, Kuzey Kazakistan'da ve Hazar denizi civarında göçebe hayatı yaşayan Türk kavimlerinin yiyecek-yemek kültürü arasında çok benzerlik vardır. Sözgelimi, peynir ve yoğurt bunlardan biridir. Karaçay-Malkarlar da, bu göçebe Türk kavimleri gibi, etleri parçalar halinde, büyük kazanlarda suyla haşlayarak pişiriyorlardı. Etin çorbası (et suyu) ise etler yendikten sonra içiliyordu. Bu durum bugün bile devam etmektedir. Öte yandan kesilen hayvanların parçalanmadan bütün halinde pişirildiği de nadiren görülmektedir.

Karaçay-Malkarlar süttan elde ettikleri mamulleri de, yukarıda belirtilen göçebe Türk kavimlerinin süt mamullerine benzemektedir. Kış mevsiminde ineklerin sağlamadığı dönemlerde yemek için hazırlanan "tuzluk" (tuzlanarak fiçılara konulan ve kışa saklanan yoğurt, salamura yoğurt) yemeği benzemektedir. Yerleşik kavimler süttan elde ettikleri yiyecekleri yılın belirli zamanlarında tüketiyorlardı. Göçebe kavimler ise, yeni sağılan taze sütü fazla bekletmeden peynir ve yoğurt yaparak tüketiyorlardı. Et ve sütle bağlantılı olarak Karaçay-Malkarlar'ın dilinde yer alan terimlerin tamamı Türkçe'dir.

Yeni kesilen hayvanın kanından yemek yapma kültürü genellikle göçebe Türk kavimlerinin tamamında olduğu gibi Malkar kültüründe de vardır. Ancak Malkarlar, İslam dini kabul ettikten sonra bu adeti bırakmışlardır. Yine İslamiyetten önce, Karaçay-Malkarlar avladıkları domuzların etini yiyorlardı. Fakat hiçbir zaman evlerinde domuz yetiştirmiyorlardı.

Yabancı seyyahların anlattığına göre, hayvancılıkla meşgul olan göçebe Türk kavimleri, yemek için kestikleri hayvanların vücudunu kemiklerin eklem yerlerinden ayırarak düzenli ve belirli bir üslupla parçalıyorlardı. **Karaçay-Malkarlar**'da olduğu gibi, sofrada en kıymetli yemek, kesilen hayvanın başı (kelle) idi.

Malkarlar evlerini, **Kafkasya**'nın iklimi gereği, az ağaç kullanıp genellikle taştan inşa ediyorlardı. Fakat evin içerisindeki ana direk (bagana), evin köşesinde hazırlanan oturma yeri, ocaktaki kazan ve kazanın asılı durması için yukarıdan sarkıtılan zincir, ocak maşası gibi eşyalar, göçebe Türk kavimlerinin yaşadıkları keçeçadır, evlerin iç dekorasyonu ile Malkarlar'ın taştan inşa ettikleri evlerin iç dekarasyonunu hemen hemen aynıdır.

Malkar halkının etnik oluşumu XIV-XV. yüzyıllar arasında tamamlanmıştır. Bu etnik oluşumda en büyük pay Türk dilini konuşan Kıpçaklar'ın olmuştur. **Malkarlar**'ın bugün konuştuğu dil de Kıpçak dilidir. Öte yandan Malkarların etnik

oluşumundan **Alanlar, Bulgarlar** ve bazı Kafkasyalı yerli kavimlerin payı da vardır. **Prof. Dr. T.K. Kumukov**, çeşitli materyallere dayanarak, **Malkarlar**'ın atalarının XI-XII. yüzyıllarda **Çerek ırmağı** civarında yaşadıklarını ortaya koymuştur. Gerçekten de Malkarlar çok eskiden beri, komşu kavimlerle hiçbir şekilde ilişkiye girmeden yüzyıllar boyunca **Çerek** vadisinde yaşamışlardır. Nüfusları çoğalıp **Çerek** vadisine sığmamaya başladığında ise buradan çıkarak **Kuzey Kafkasya**'nın başka vadilerine yerleşmeye başlamışlardır.

XVI-XVII. yüzyıllarda **Malkarlar**'ın en çok hayvancılık işiyle meşgul oldukları artık kesin olarak bilinmektedir. Arazinin dağlık ve engebeli olmasından dolayı tarla işleriyle meşgul olmak mümkün olmadığı için hayvancılık birinci işti. Malkarlar hayvancılıktan et, süt ve yün gibi yiyecek ve giyecek elde ediyorlardı.

XVI-XVII. yüzyıllarda sebze ve patatesi bilmiyorlardı. Ancak XIX. yüzyılın 80'li yıllarında patates ve diğer sebzeler yaygın olarak yetiştirilmeye ve tüketilmeye başlanmıştır.

XVI. yüzyılda tarlalarına arpadan başka bir tahıl ekmiyorlardı. Sonraki dönemlerde oldukça yaygın olarak yetiştirilen "nartüh" (mısır) ise, adıyla birlikte **Kabartay Çerkesleri**'nden gelmiştir. Bundan başka yiyecek olarak, yaşadığı vadilerde tabii olarak yetişen çeşitli yemişleri, armut, elma, böğürtlen, çilek gibi meyveleri tüketiyorlar, bal kovanlarından elde ettikleri balları yiyorlardı.

Toprakları tahıl yetiştirmeye elverişli olmadığı için bu gereksinimlerini genellikle **Kabartay Çerkesleri**'nden karşılıyorlardı. **Daşkov** bununla ilgili olarak 1626 yılında şunları söylüyor: "*Malkar ülkesi ile Kabartay ülkesi arasında araba yolu olmadığı için Malkarlar, Kabartay Çerkesleri'nden satın aldıkları tahılları çuvallara doldurup sırtlarında taşıyarak kendi ülkelerine getiriyorlar.*" Tarıma elverişli toprakların azlığı dağlık ve engebeli arazinin fazlalığı, kış mevsiminin uzun sürmesi, Malkarlar'ın tarla işleriyle uğraşmalarına engel olmuştur. Büyük zahmetlerle taşların temizlenmesi ve ağaçların kesilmesiyle elde edilen az sayıdaki düz arazileri sulama imkanı

Ruslarla yapılan savaşlarda kullanılan bir gözetleme kulesi (Baksan)

MALKAR HALKININ TARİHİ

da yoktu. Öte yandan ekilebilir hale getirilen arazilerde yetiştirilen ürünler de çoklukla sağanak yağmurlara ve sel baskınlarına kurban gidiyordu. Bu araziler sürekli olarak doğal gübreyle beslenmedikleri takdirde zaten ürün vermiyorlardı.

Bütün bu zorluklara rağmen Malkarlar, atalarından miras kalan bu topraklarda tabiatın zorluklarına boyun eğmeyerek bu arazilerden ürün almaya çalışmışlardır. Bu yüzden Malkarlar'da eskiden az da olsa toprak sahibi olmak çok önemliydi. Yaşadıkları vadilerde toprak sahibi olanlar toplumun üst tabakalarında, topraksız olan fakir kimseler ise toplumun alt tabakalarında yer alıyorlardı.

Çok az bile olsa tarıma elverişli olan arazileri mutlaka buluyorlar ve onları büyük zahmetlerle taşlardan temizleyerek ürün yetiştirmek için kullanıyorlardı. N.F. Grabovskiy bununla ilgili şöyle söylüyor: "*Malkarlar çok büyük zahmetlerle tarla ekip ürün yetiştirmektedirler. Buna, tarlaların muhtelif yerlerinde üst üste yığılmış büyük taş yığınları şahitlik etmektedir.*"

Malkarlar ne kadar çok uğraşsalar da tarım işini bir türlü geliştirememişlerdir. Büyük zorluklarla taşlardan temizleyip elde ettikleri küçük arazilerinde, iyi bir şekilde tahıl yetiştirememelerinin sebeplerinden biri onların tarımı ve tarım tekniklerini bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. 1867 yılında, Malkar vadilerinin beşinin toplamından sadece 4530 çetvert arpa, buğday ve yulaf toplanabilmiştir. Bunun da sadece yüzde 6'sı buğdaydır. Fakat Malkarlar buna bile seviniyorlardı. Çünkü bu kadar az buğday bile onların buğday almak için iki üç kere Kabartay ülkesine gidip gelmesini engelliyordu. Malkarların eskiden Kabartay ülkesine bir defa gidip gelmesi 4-6 gün sürüyordu.

Malkarlar'da hayvancılık ve tar-

lacılık işinin gelişmesine paralel olarak ticaret işi de gelişmeye başlamıştı. En çok kendi dokuma tezgahlarında imal ettikleri kumaşları satıyorlardı. Ayrıca bu kumaştan elbise ve hayvan derilerinden kamçı ile kalpak imal ederek satıyorlardı. Bütün bu işler genellikle fakir ailelere mensup kadınlar tarafından yapılıyordu. Çünkü zengin ailelere mensup kadınlar bu işleri kendilerine yakıştırmazlardı.

Malkarlar, hayvan, deri, peynir, yağ, kurutulmuş et, ağaçtan imal edilen fiç, tas, kaşık ve bunun gibi eşyaları da imal edip satıyorlardı. İmal ettikleri bütün bu eşyaları Kabartay ülkesine gidip orada genellikle tahıl ürünleriyle trampa ediyorlardı. Zamanla Kafkasya bölgesinde yollar yapılmaya başlandıktan sonra Malkarlar bu imal etkileri eşyaları Kabartay ülkesinden başka Svanların ülkesine, Kutais'e, Prohladna'ya, Georgiyevski'ye, İssisuv'a ve Narsana'ya götürüp satmaya başladılar.

Kabartaylar ile Malkarlar arasında, 1818 yılında Nalçik şehrinin kurulmasından sonra, ticaret işi daha da gelişmeye başladı. Malkarlar böylelikle ipek ve pamuklu kumaşı, sabun, kibrit, şeker, testere, balta, orak, çivi ve kürek gibi eşyaları rahatça edinme imkanını buldular.

Bütün bu gelişmeler sürecinde, yavaş yavaş komşu kavimlerle ve Ruslar'la ticareti geliştirmeye başladılar. Buna bağlı olarak Malkarlar ile diğer kavimlerin siyasi ve kültür ilişkileri artıyordu. Öte yandan ticaretin gelişmesiyle birlikte toplumdaki tabakalaşma daha da keskinleşiyor, zenginlik ve yoksulluk kavramları daha belirginleşmeye başlıyordu. Toprak ve hayvan sahibi olan zenginler, "calçı" (ücretli, işçi) olarak fakirleri yanlarında çalıştırmaya başlamalarıyla, zenginler ile fakirler arasındaki sınıf çatışmalarının ilk tohumları atılmış oldu.

A. Musukayev'e göre, XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında, Malkarlar'ın eski tip büyük ailelerindeki fert sayısı 50'den fazlaydı. Bu büyük ailelerin yönetimi "baba'nın elindeydi. A. Musukayev konuyla ilgili olarak şunları söylüyor: "*Bu büyük ailelerde her ferdin yapacağı iş belliydi. Yani erkek, kadın ve çocuklar için bir işbölümü vardı. Herkes kendisi için belirlenmiş olan işleri yapmak zorundaydı.*" XIX. yüzyıl sonlarında, büyük aileler yavaş yavaş küçülmeye başlamış, toplumdaki feodal yapı giderek ekonomik güce göre zengin-yoksul ayrımına göre şekillenmeye başlamıştı.

Malkarlar'da ekonomik hayatın gelişmesiyle birlikte toplumda zenginlik ve yoksulluk kavramı iyice belirginleşmiş ve buna bağlı olarak zenginlerin yanında ücretli çalışan fakirlerin sayısı çoğalmıştır. Bütün bu gelişmeler sonunda Malkar toplumunda çeşitli sınıflar doğmuştu. Bunlar sırasıyla "tavbiy" (prens), "karakışı-özden" (asil, soylu, özgür), casakçı (vergi-haraç veren azat edilmiş köle), çagar (prens mükafatlarıyla geçinen azat edilmiş köle), kazak (erkek köle), karavaş (kadın köle) şeklindedir.

"Tavbiy"ler, Malkarlar'ın yaşadığı vadilerde siyasi ve ekonomik bakımından en güçlü ve söz sahibi olan prensler idi. Rus Çarı Nikolay daha sonra bunlara "Dağlı Starşina" (Dağlı Başkan) adını vermiştir. XVII. yüzyılda Malkar vadilerinde söz sahibi olanlar; Abay, Aydabol, Canhot, Mısaka, Süyünç, Malkaruk, Kelemet ve Orusbiy adındaki prens sülaleleri idi.

"Karakışı-özden"ler kendilerine ait malları ve mülkleri olan, toplumdaki diğer tabakalara oranla prenslere daha az hizmet etmekle yükümlü olan veya hiç hizmet etmek zorunda olmayan özgür ve soylu kişilerdir. Bunların kendilerine ait köleleri de bulunuyordu.

"Casakçı"lar prensleri tarafından azat edilmiş kölelerdir. Bunlar prenslerin toprakları ve otlaklarını kullanıyorlar ve prenslere haraç-vergi ödüyorlardı.

"Çağar"larda prensleri tarafından azat edilmiş kölelerdir. Bunlar iyi hizmet ettikleri için prensleri tarafından mukafatlandırılan ve hediye edilen (bağışlanan) topraklarla geçiniyorlardı. Bunlar prenslerin topraklarını işliyor, hayvanları için ot kesiyorlar. Ayrıca prenslerin her türlü işlerini yapıyorlardı. Çağarlar, prensleri tarafından kendilerine bağışlanan topraklardan elde ettikleri ürünlerin yarısını da prenslere vermek zorundaydılar.

"Kazak" ve "karavaş"lar ise toplumun en alt tabakasından ve en çileli hayatı yaşayan insanlardı. Bunların hiçbir şekilde özgürlükleri yoktu. Kendilerine ait mal-mülkleri olmadığı gibi evlenme hakları bile yoktu. Bunlar prenslerin her türlü işlerini yapan kölelerdi. Prensler bunları istedikleri gibi alıp satabiliyorlardı.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Malkarlar ekonomik bakımdan oldukça ileri bir seviyeye gelmişlerdi. Buna bağlı olarak zenginler daha da zenginleşirken, fakirler ise daha da fakirleşiyorlardı. Fakir aileler sadece prenslerin tahakkümünde olmakla kalmıyor, Çarlık Rusyası'nın tayin etmiş olduğu Rus memurlar tarafından da eziliyorlardı. Bütün bu şartlardan dolayı 1855 yılında Çegem ve Holam vadisinde bulunan fakir köylüler: "Fazla vergi azaltılsın, mera ve çayırlar herkese eşit olarak kullandırılınsın" sloganıyla bir isyan çıkardılar. 1862 yılında Girhojen'in fakir köylüleri: "Bundan sonra kimseye kölelik yapmayacağız" slo-

100 yıllık bir Malkar evi

ganıyla bir isyan çıkardılar. Fakat bu tip küçük isyanlar, Rus Çarlığı'nın da yardımıyla, Malkar prensleri ve zengin aileleri tarafından kolaylıkla bastırılıyordu.

1867 yılında köleler azat edilmiştir. Aslında Malkarlar'da kapitalizm aşamasına geçecek kadar feodal yapı gelişmemiş ve yerleşmemişti. Bu bakımdan kölelerin azat edilmesi için zaman erkendi. Çarlık Rusyası'nın tahakkümüne karşı ayaklanabilecek, gerçek anlamda bir işçi sınıfı da mevcut değildi. Fakir köylüler tarafından çıkarılan bu küçük ve zayıf isyanlar, Malkarlardaki feodal yapıyı yeniden oynatacak güçte değildi. Öte yandan Çarlık Rusyası da, feodal yapının devam etmesinden yanaydı.

Kölelerin azat edilmesiyle birlikte, fakir aileler tarafından çıkarılan isyanlar daha da şiddetlenmeye başladı. Bunun sebebi kölelerin azat olabilmek için, sahip olduğu mal ve mülkünün bir bölümünü bağlı olduğu prene vermek zorundaydı. Köleler bunu yapmadığı takdirde, prenslerinin yanında yıllarca kölelik yapmaya devam etmek zorunda kalacaklardı. Bu dönemde köleler azat olabilmek için 76 prene toplam 1,5 milyon ruble ödemeleri gerekiyordu. Kölelerin azat edilmesinden sonra, Malkarlar'ın ekonomik hayatı daha da canlanmış ve

gelişmiştir. Kölelerin azat edilmesinden 28 yıl sonra, 1895 yılında, Malkarlar'da at ve koyunların sayısı 2 kat, sığırların sayısı 3 kat artmıştır. Her yıl 400 arşın kumaş dokunmuştur. Durum bu şekilde gelişmekle birlikte, Malkarlı prenslerin köylüler üzerindeki tahakkümü henüz tamamen sona ermemişti. Toplumda tabakalar arasındaki çatışmalar bütün şiddetiyle

devam etmekteydi. Çünkü, işlenebilir ve en verimli topraklar ile hayvanların otlatıldığı mera ve çayırlar halen prenslerin elindeydi.

XX. yüzyıl başlarında, Malkar ülkesi ile Kabartay ülkesi arasında araba yolu inşa edilmişti. Bu gelişme, Malkarlar'ın refah seviyesinin artmasını sağlamıştır. Ayrıca Malkarlar yaşadıkları dar vadilerde sıkışıp kalmamış ve komşu kavimlerle siyasi, ekonomik ve kültür ilişkilerini geliştirme imkanını bulmuşlardır. Köylerde açılan dükkanlarda, kıymetli ve az bulunan "Rus eşyaları" artık eskie oranla daha rahat bulunabiliyordu.

Kölelerin azat edilmesinden sonra, fakir köylüler durumlarını düzeltmek için canla başla çalışmaya başladılar. 1906-1907 yıllarında fakir köylüler, köy başkanlarına boyun eğmeyeceklerini ilan ederek bir isyan çıkardılar ve zengin ailelerin mal-mülklerini yağmaladılar. Fakat bu isyan hemen bastırıldı. İyi örgütlenmediklerinden bu isyanlar pek fazla bir şeyi değiştirmiyordu. İsyancılar muhtelif çalışma kamplarına ve genellikle de Sibiryaya dolaylarına gönderiliyordu. Bu dönemlerde Malkarlar'da "abrek"lerin (dağa çıkma, eşkiyalık) sayısı oldukça fazlalaşmıştır.

BİTTİ.